

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЗА КОРДОНОМ (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ ТА ЕСТОНІЯ)

Розглядається механізм виконання покарання у вигляді громадських робіт у зарубіжних країнах (Великобританії, Фінляндії та Естонії) і його порівняння із механізмом, що існує в Україні. Також акцентується увага на діяльності за кордоном служби пробації.

Ключові слова: громадські роботи, служба пробації, досудова доповідь, зарубіжні країни.

© МОЗГОВА Вікторія Анатоліївна – аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Рассматривается механизм исполнения наказания в виде общественных работ в зарубежных странах (Великобритании, Финляндии, Эстонии) и его сравнение с механизмом, который существует в Украине. Также акцентируется внимание на деятельности за рубежом службы пробации.

Ключевые слова: общественные работы, служба пробации, досудебный доклад, зарубежные страны.

The article deals with the mechanism of carrying out community service as an imposed punishment in foreign countries (The Great Britain, Finland and Estonia) and its comparison with the relevant mechanism in Ukraine. Also the attention is focused on activity abroad probation service.

Key words: community service, probation service, pre-sentence report, foreign countries.

Чинний Кримінальний кодекс України у ст. 56 передбачає покарання у виді громадських робіт, що полягає у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування¹.

За кордоном, існує тривалий досвід виконання покарання у виді громадських робіт. До закордонного досвіду застосування громадських робіт звертались такі вітчизняні науковці, як: О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.Г. Павленко, О.В. Ткачова, В.М. Трубников, С.В. Черкасов та інші.

Процес реформування системи виконання покарань закордоном не стоїть на місці і робить обурженому постійну увагу правової науки до такого процесу. З метою збагатити та вдосконалити вітчизняний механізм виконання покарання у виді громадських робіт, пропонуємо звернутися до процесу виконання даного покарання у таких країнах, як Великобританія, Фінляндія та Естонія.

У Великобританії виконання громадських робіт та інших покарань, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, за виключенням штрафу, який виконується судом та судовими приставами, покладено на службу пробачії². Громадські роботи відбуваються, як правило, один або два рази на тиждень по 6–8 годин на підприємствах та організаціях, що здійснюють свою діяльність у соціальних програмах, на користь суспільству. Наприклад, у м. Лідс дане покарання відбувається на підприємстві, що здійснює переробку пластмасової тари; у м. Бредфорд – у їдальні для похилих людей, де засуджені допомагають шеф-повару у приготуванні ланчів (обідів)³.

Перед призначенням громадських робіт співробітники служби пробачії за дорученням судових органів в продовж 14 днів проводять перевірку можливості відбування підсудним покарання, альтернативного тюремному ув'язненню. По закінченню 10–14 днів вони направляють до суду, що розглядає справу підсудного, інформацію з даними, які характеризують останнього і висновок про доцільність застосування щодо нього громадських робіт. Така інформація розглядається судом у судовому засіданні, але не є для суду обов'язковим критерієм у задоволенні висновку або в його відмові⁴. У випадку порушення правил або умов відбування громадських робіт (у тому числі поява на роботі у нетверезому стані або порушення трудової дисципліни) засуджений офіційно попереджається співробітниками служби пробачії. У випадку повторного порушення – виноситься друге попередження і на розсуд співробітників служби пробачії матеріали можуть бути направлені до суду для перегляду вироку і призначення тюремного ув'язнення або ж засудженому може бути надано ще оди шанс. Після третього порушення засуджений, як правило, направляється у тюрму⁵. При цьому, при

здійснені контролю за засудженим співробітники служби пробації можуть відвідувати їх місце роботи і домівку. Проте, опитувати сусідів про поведінку свого підопічного їм заборонено. А у випадку ухилення засудженого від відбування даного покарання, співробітники пробації попередніх розшукових заходів не проводять, а надсилають матеріали до відділу поліції за місцем проживання засудженого, які проводять його розшук⁶.

У Фінляндії виконання покарань, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, в тому числі, у виді громадських робіт здійснює служба пробації, що знаходиться у віданні Департаменту кримінальної політики Міністерства юстиції Фінляндії⁷. Заслугує на увагу, процедура призначення даного покарання у країні. Так, якщо суд на попередньому розгляді протиправного діяння підсудного прийме рішення про можливість винесення щодо нього покарання у виді тюремного ув'язнення до 8 місяців, то по завданню прокуратури служба пробації проводить дослідження в продовж 30 днів про можливість притягнення даного підсудного до відбування громадських робіт. Таке дослідження, співробітники служби пробації, проводять у два етапи. Перший етап передбачає: попередню бесіду, в ході якої з'ясовується бажання даного підсудного відбувати громадські роботи, при цьому роз'яснюється порядок та умови відбування такого покарання. Якщо підсудний не заперечує проти можливості застосування до нього громадських робіт, то у нього береться письмова згода про бажання відбувати дане покарання; збір даних про особу підсудного, причому збирати данні, що характеризують підсудного, його соціальне положення, дозволяється лише у державних установах (лікарнях, поліцейських дільницях і т. п.). Опитування близьких «клієнта» (саме так у Фінляндії називають засуджених, що відбувають покарання, альтернативні тюремному ув'язненню), його сусідів суворо забороняється і може допускатися лише за письмовою згодою останнього.

Другий етап передбачає: більш докладну бесіду з підсудним, в ході якої з його слів ще раз з'ясовується його сімейний стан, трудові навички, ставлення до вживання наркотиків та алкоголю, кримінальне минуле; вивчення самооцінки підсудного по виконанню суспільно корисних робіт, підготовка звіту та направлення його до окружної прокуратури, яка направляє отримані данні до окружного суду для прийняття остаточного рішення стосовно підсудного⁸.

Після призначення засудженому покарання у виді громадських робіт, інспектор служби пробації здійснює контроль лише за виконанням робіт, а не за поведінкою засудженого як такого. За незначне порушення інспектор направляє відповідне повідомлення прокурору, який може передати справу до суду⁹. У випадку ухилення засудженим від виконання громадських робіт, вони можуть бути замінені на тюремне ув'язнення¹⁰.

Станом на 2003 р. 51 % від загальної діяльності служби пробації займає нагляд за засудженими до громадських робіт. середньому суд призначає дане покарання у 3500 випадках щороку. При цьому, порушення умов відбування даного покарання, що призводить до зміни рішення суду складає 11–15 %¹¹. У 2004 р. громадські роботи були призначені: у 60 % випадків – за керування транспортним засобом у нетверезому стані (у Фінляндії дане правопорушення є кримінально караним і у відношенні даної категорії правопорушників може бути призначено тюремне ув'язнення строком до 8 місяців); 13 % – за злочини проти власності; 12 % – за насильницькі злочини; 3 % – за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних та психотропних речовин; 12 % – за інші злочини¹².

В Естонії виконання покарань альтернативних тюремному ув'язненню, зокрема громадських робіт, покладено на службу кримінального нагляду (на зразок служби пробації). В період становлення системи кримінального нагляду у 1997–2000 рр. був утворений і функціонував самостійний відділ по кримінальному нагляду, головним завданням якого було успішне впровадження системи. Сьогодні в структурі Міністерства юстиції, а саме при департаменті у справах судів, функціонує відділ з профілактики правопорушень і кримінального нагляду. Фактично, служба кримінального нагляду інтегрована в судову систему. Чинovníки з кримінального нагляду об'єднані у відділи кримінального нагляду, які функціонують у складі майже усіх судів першої інстанції. Відділ кримінального нагляду підпорядковується голові суду, який здійснює загальне керівництво і контроль. Відділи, як правило, мають підрозділи, що мають гарантувати доступність послуг на місцях. Службовий контроль за роботою відділів кримінального нагляду здійснюють адміністративні директори судів і міністр юстиції. Призначення на посаду інспекторів також здійснюють адміністративні директори судів¹³.

При вирішенні питання про заміну покарання у вигляді тюремного ув'язнення строком до двох років громадськими роботами, за клопотанням суду або прокуратури чиновник з кримінального нагляду складає досудовий звіт, в якому дає оцінку, щодо придатності звинуваченого до відбування громадських робіт. Оцінка ґрунтується на аналізі соціального та економічного положення звинуваченого, а також його емоційного стану і стану здоров'я.

Організація громадських робіт і контроль за їх виконанням здійснюється, у процесі спільної діяльності чиновників кримінального нагляду і керівників за місцем відбування робіт. При виборі працедавця враховуються наступне. Робота повинна:

- виконуватися на користь усього суспільства;
- сприяти ліквідації наслідків злочину;
- бути фізичною роботою, пов'язаною з благоустроєм;
- сприяти піклуванню про похилих людей і інвалідів;
- бути активним внеском у добробут суспільства в цілому.

В якості працедавців більш бажані суспільно-правові організації або некомерційні об'єднання: благодійні організації, спортивні об'єднання, церкви, лікарні, будинки престарілих, заклади для інвалідів. Для виконання громадських робіт складається тимчасовий графік, за виконанням якого слідкує керівник за місцем роботи, якого контролює чиновник по кримінальному нагляду. При виникненні проблем керівник доводить про це до відома останнього¹⁴.

Якщо засуджений ухиляється від відбування даного покарання, не виконує покладені на нього зобов'язання, то суд на основі звіту чиновника кримінального нагляду може звернути призначене покарання у виді позбавлення волі до виконання.

В Естонії професійно підійшли до питання підбору кандидатів на посади інспекторів служби кримінального нагляду. З 2001 р. в учбових/учбових навчальних закладах країни спеціально навчають готують майбутні кадри служби кримінального нагляду¹⁵. На жаль, в Україні сьогодні жодний вищий навчальний заклад III чи IV рівнів акредитації не готує цілеспрямовано фахівців для виконання кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, не існує єдиної навчальної програми для підготовки таких спеціалістів¹⁶. Вказане безперечно ускладнює досягнення в нашій державі позитивних результатів у роботі із засудженими до таких покарань.

Таким чином, у кримінально-виконавчих системах Великобританії, Фінляндії та Естонії є дещо спільне. Виконання покарання у виді громадських робіт в цих країнах покладено на так звану службу пробації, аналогом якої в Естонії є служба кримінального нагляду.

Якісною і істотною відмінністю такої служби від кримінально-виконавчої інспекції (далі – КВІ) в Україні є те, що діяльність служби пробації включає не тільки виконання покарань, а й надання соціальних послуг засудженим. Також служба пробації здійснює і певну досудову функцію, що передбачає підготовку працівником служби пробації соціально-психологічної, криміногенної характеристики особи, винної у вчиненні злочину невеликої та середньої тяжкості, з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного покарання для конкретної особи підсудного – тобто, підготовку досудового звіту (доповіді). В подальшому, данні досудового звіту використовуються працівниками установи виконання покарань для розробки програми ресоціалізації конкретно по цьому злочинцю.

Сьогодні у нашій державі Нині в Україні питання про створення вітчизняної моделі служби пробації є актуальним і все активніше обговорюється як у науковій сфері, так і на рівні державних органів. Зокрема, 8 квітня 2008 р. Указом Президента України була затверджена «Концепція реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів України» (№ 311/2008), що передбачає створення у сфері відання Міністерства юстиції України служби пробації¹⁷.

Таким чином Отже, інститут виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства, а значить і громадських робіт, чикає неминучий процес реформування «у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством»¹⁸.

1. *Кримінальний кодекс* України, затверджений Законом від 05.04.2001 № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=234114&pass=4/UMfPEGznhhTR1.Zi7c/O1bH14DU80msh81e6> 2. *А. Б. Елизаров А.Б., А. В. Князев А.В.* . Исполнение отдельных видов наказаний в Великобритании и Финляндии // Вестник Владимирского юридического института. – 2007. – № 4(5). – С. 175. 3. Там само. – С. 176. 4. Там само. – С. 177. 5. Там само. – С. 176. 6. Там само. – С. 178. 7. *Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробації (уголовному надзору)*. Серия «Права человека». – СПб.: Составитель – Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. – С. 133. 8. *А. Б. Елизаров А.Б., А. В. Князев А.В.* Цит. работа. – С. 179. 9. *Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробації (уголовному надзору)*. Серия «Права человека». – СПб.: Составитель – Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. – С. 139-140. 10. *Елизаров А.Б., Князев А.В.* Цит. работа. – С. 178. 11. *А. Б. Елизаров, А. В. Князев.* Цит. работа. – С. 178. 12. *Елизаров А.Б., Князев А.В.* Цит. работа. – С. 179. 13. *Елизаров А.Б., Князев А.В.* Цит. работа. – С. 179. 14. Там само. – С. 24-25. 15. Там само. – С. 16-18.

С. 14-15. **16.** Богатирьова О. І. Кримінально-виконавчої інспекції як суб'єкта виконання покарань: : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – : К., 2009. – С. 60. **17.** Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», затверджене Указом Президента від 08 квітня 2008 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=311%2F2008> **18.** Там само.